

Antalya - Döşemealtı'nda Kirkiteli Dokumalar

Şerife ATLIHAN*

ÖZET

Bildirinin konusu, Antalya-Döşemealtı'nda yer alan 20 köyde son 100 yıldan bu yana dokunmuş ve halkın bünyesinde olan Kirkiteli Dokumalar üzerine 1987 yılında yapılan alan araştırmasından elde edilen sonuçları kapsamaktadır. Daha eski olan dokumalar müzeler, koleksiyonerler ve antikacıların elindedir. Döşemealtı köylülerinin birçoğu son yüzyılda bile göçebe hayatı sürdürmekteydi. Bu yaşantının göze çarpan unsurlarından en belirgin olanları, deve, davar ve koyun sürüleri, karaçadır ve alacıktır. Böyle bir yaşam süren insanlar dokumalarını da kullarımlarına en uygun olarak biçimlendirmişlerdir. Araştırmada kirkiteli dokumaları dokuyanların bağlı olduğu aşiretler, kullanım alanları, boyutları, teknikleri, malzemeleri, dokudukları tezgah tipleri, desen ve renkleri, boyaları ele alındı. Günümüzde bunlardan hangilerinin yaşatıldığı, yaşatılmadığı ve nedenleri sorgulandı.

Bu dokumalar hem kullanımda en uygun biçim ve ebadta, hem de kullanıldıkları mekanda en güzel dekor elemanlarıdır. Hiç bir dokuma gereksiz değildir. Desenleri açısından bakıldığında, aynı aşiret veya obalarda görülen dokumalarda desenler geleneğe uygun olarak hep aynıdır. Dokumaların her biri dokuyanların bağlı oldukları aşiretleri de işaret eder. Döşemealtı'nda değişik aşiretlerden oluşan köy grupları bulunmaktadır. Bunlar arasında yerleşik yaşama geçme süresi 200-250 yıl öncesinden başlayıp son 50-60 yıl öncesine kadar devam etmiştir. Eskiden yerleşen köylerde kilim dokuma bırakılmış sadece halı dokunmaktadır.

Traditional Rug (*Kirkiteli*) Weavings in Döşemealtı (Antalya)

Çünkü yerleşik yaşamda halının daha çok kullanım alanı vardır. Ayrıca dokudukları halılardan ihtiyaç fazlasını satıp gelir getirirler. Havsız kirkiteli dokuma örneklerine son yerleşen köylerde daha fazla rastlanmaktadır. Bu gün havsız kirkiteli dokumalar Döşemealtı'ndaki köylerde kullanımdan kalkmış ve dokunmuyor olsalar da onların oraya ait olduklarını tespit etmiş bulunuyoruz.

Anahtar Sözcükler: Halı, kilim, çuval, yörük, Antalya, Döşemealtı

ABSTRACT

This paper explores the results of the field research undertaken in 1987 in 20 villages located in Döşemealtı, Antalya (Turkey). The research is concerned with the *Kirkiteli* weavings which have been produced since 100 years. These weavings have been kept by the natives.

Most of the villagers of Döşemealtı continued a nomadic (*Yörük*) life even during the last century. Most characteristic features of this life are stocks of camels, goats, sheep and tents called black tent and *alacıkt*. Weavings are shaped according to the requirements of nomadic life. The research explores the *Kirkiteli* weavings in terms of the tribes of their producers, fields of use, dimensions, techniques, materials, loom types used in weaving, patterns, colors and dyes. The persisting and diminished patterns are identified and the reasons of their conditions are questioned.

These weavings are the most beautiful decorative elements in the spaces they are used. No weaving is useless. When they are analyzed in terms of their patterns, it is realized that they

* Prof., Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Sanatlar Bölümü, e-posta: satlihan@marmara.edu.tr.

conform to tribal traditions. The weavings point to the tribes they belong.

In Döşemealtı, there are village groups associated with different tribes. Many of these have been converted into sedentary people starting from 200-250 years ago and this conversion continued until 50-60 years before the present.

In the villages which were established by the earlier settlers, weavings are no longer produced and there are only carpets because carpets have many fields of use in sedentary life. In addition, the carpets, which are not needed, can be sold. In later settlements, we encounter larger amount of *kirkitli* weavings. Although *kirkitli* weavings are no longer produced, we found out that they belong to this region.

Keywords: Carpet, Rug, Bag, Yörük, Antalya, Döşemealtı.

1. Giriş

Bildirinin konusu, Antalya-Döşemealtında yer alan 20 köyde son 100 yıldan bu yana dokunmuş ve hal-kın elinde bulunan Kirkitli Dokumalar üzerine 1987 yılında yapılan alan araştırmasından elde edilen sonuçları kapsamaktadır. Daha eski olan dokumalar müzeler, koleksiyonerler ve antikacıların elindedir.

Döşemealtı, Antalya şehir merkezinden 30-35 km kuzeyde, ortalama 300 m yükseklikte, kuzeyi Toros dağlarının uzantılarıyla çevrili, köy ve mahallelerle birlikte 30 kadar yerleşim birimi bulunan bölgenin adıdır. (Foto 1.) Döşemealtı köylülerinin birçoğu 1987 yılında bile yazları yaylaya ve sonbaharda köylerine dönerek bir çeşit göçebe hayatı sürdürmekteydi. Bu yaşantının göze çarpan unsurlarından en belirgin olanları, deve, davar, koyun, karaçadır ve alacaktır. Araştırmada kirkitli dokumaların kullanım

Foto 1. Döşemealtı ve köyleri, yıl 1987

alanları, boyutları, teknikleri, malzemeleri, dokun-dukuları tezgah tipleri, desen ve renkleri, boyaları ele alındı. Araştırma sırasında (Mayıs - Haziran 1987) bunlardan hangilerinin yaşatıldığı, yaşatılmadığı ve nedenleri sorgulandı. Araştırma sonunda bölgede çok çeşitli desen ve boyutlarda dokumalar olduğu görüldü. Bunun nedeni araştırıldığında ise burada çeşitli aşiretlerin yerleşmiş olduğu anlaşıldı. Şimdi 2010 yılındayız. Araştırmamızın üzerinden tam 23 yıl geçti. Kirkitli dokumaların bu bölgede son duruma bakıldığında dokumaların bir çoğunun elden çıkarılmış olduğunu ve buradaki köylerde tarım yapılması nedeniyle artık dokumaların yapılmadığını ve bunun yerine naylon hasır veya makine dokuma kilim ve halılarının kullanıldığını görmekteyiz. Araştırmanın yapıldığı 1987 yılında bile çok az yıpranmış kilim, çuval ve benzeri dokumaların kapı önüne paspas olarak atılmış oldukları görüldü. Nedeni sorulduğunda ise; Döşemealtı'nda genç kuşaklar kendilerini yörük olarak tanıtmak istemediklerini, yörük olarak tanınırlarsa şehirde iş bulmakta zorluk çekeceklerini öne sürdüler. Yerleşik yaşama uyum gösterme ve hızla geleneksel izleri silme gayreti içindeydiler. Bu nedenle de eski dokumaların modasının geçtiğini belirterek büyüklerine bunları ortadan kaldırmalarını telkin etmekte olduklarını öğrendik. Kullanılacak durumda olan alaçuvallara bazen giysiler konmuş olsa da görünür yerde tutulmuyorlardı.

1987 yılında Döşemealtı'nda eskiden kilim dokuma geleneği olan bu bölgede genç kuşak kilim dokumayı bilmiyor ve öğrenmeyi de gereksiz buluyordu. Bunun yanında birçok köyde hem çeyiz için hem de satmak üzere halı dokuyanlar vardı. (Foto 3.) Çünkü yerleşik yaşamda haliya daha çok gereksinim vardı. Bundan başka halı dokuyarak gelir de elde ediyorlardı.

2. Döşemealtı'nda Yörük Yerleşimi

Döşemealtı çok geniş bir alan olmamasına karşın, burada farklı isimde ve farklı zamanlarda birbirlerine yakın mesafelerde yerleşmiş olan Yörükler vardır. Buradaki kilim, çuval, halı vb. dokumalardaki desen çeşitliliği bunun göstergesidir. Döşemealtı'nda yerleşik yaşama geçme olgusu 200-250 yıl öncesinde başlayıp, son 50-60 sene öncesine kadar sürmüştür. (Foto 2.) 1987 yılında hala sürüleriyle göçen ve karaçadırdı yaşayan yörüklere rastlanmıştır. (Foto 4.)

Ama onlar da mümkün olan en kısa zamanda yerleşik yaşama geçmeyi düşünmekteydiler. Çünkü otlak bulmak bir sorundu, diğer yanda çocukların okulları geri kalıyordu. Ayrıca çocuklar televizyon seyretmek istiyorlardı. 20 köy içinde yapılan görüşmelerde çıkan sonuca göre, genellikle birbirine yakın olan köylerde yerleşenler aynı aşirete aittir. Bazen bir köyde birden fazla aşiretin yerleştiği görülür. Bir köydeki aşiretlerin hepsi aynı anda yerleşmemiş, önceden yerleşim olan köylere sonradan gelip yerleşmişlerdir. 1943 tarihinden itibaren devletin toprak

Foto 2. Kovanlık köyünden bir kesit, 1987

Foto 3. Halı tezgahı, 1987

Foto 4. Karaçadır ve sakinleri, 1987

dağıtma ve yerleşmeye teşvik çalışmalarından sonra, göçebe halinde çadırlarda yaşayan aşiret ve obalar önceden yerleşmiş köylerin yakınlarından toprak alıp yerleşmişler veya devletin gösterdiği topraklarda yeni köyler oluşturmuşlardır. Yeniköy'ün ismi oradan gelir. Yeniköy karışık aşiretlerin yerleşmesinden meydana gelmiştir. Ayrıca bu köyde Kıbrıs'tan ve Selanikten gelen göçmenler de çoğunluktadır. Bu göçmenler başka köylere de yerleşmişlerdir. Ayrıca tamamı göçmen olarak yerleşmiş köyler de vardır. Köylülere sorulduğunda, birçok köy aşiretini biliyor. Buradaki aşiretler yerleşim sırasına göre aşağıda belirtilmiştir

2. 1. Karakoyunlu Aşireti: En eski yerleşen aşiretlerden biri Karakoyunlu'dur. Geçmişleri 220-270 seneye dayanan köyler Karakoyunlu aşiretindedir. Buraya Serik'in Kocayatak bölgesinden gelmişlerdir. Ama Serik'e nereden geldiklerini bilmiyorlar. Bazı Köylerde Karakoyunlular'ın Konya tarafından geldiklerini belirtildi. Yaylamak için Beyşehir Anamas yaylasına, Burdur-Kapaklı, Bereket'e, Korkuteli- Söbüce ve Bağarası'na giderlermiş. Araştırma yapılan köylerden Karakoyunlu aşiretinden olanlar; Kovanlı, Aşağıoba, Karaveliler, Ekşili, Camili ve bu köylere bağlı mezralardır. Bu köylerden en eskilerden biri de Camili Köy'dür. İlk defa bu bölgeye cami bu köye yapılmış ve Cuma günleri namaz kılmak için bu köyde gelinirmiş. Bu camiyi rumi 1287 yılında Hacı Yunus isimli bir kişi yaptırmış.

2. 2. Yeniosmanlı Aşireti: Yeniosmanlı aşireti Karakoyunlular'dan sonra Adana tarafından gelip yerleşmiştir. Bu bölgede 220 seneden bu yana adları kayıtlarda geçmektedir.¹ Orta Asya'dan Anadolu'ya ilk girişte Erzurum ovasına yerleşmiştir. Bir süre sonra Akdeniz sahillerine ve zamanla Antalya'ya doğru yayılmıştır. Yeniosmanlılar Şam'ın Selinti kazasından gelmişler, sonradan geldikleri için de bu bölgede onlara *Yeniosmanlılar* denilmiştir. Yeniosmanlılar, Karakoyunlular'la ortak yaylalara çıktıkları gibi kendilerinin daha çok çıktıkları yaylalar vardır. Burdur-Bucak, Kestel Dağı, Tefenni, Ovacık, Sülekler ve Varsaklar yaylaları daha çok Yeniosmanlılar tarafından kullanılıyormuş. Yeniosmanlı aşireti çoğunluk olarak Başköy ve Karamanlı köylerine yerleşmiştir². Musa Seyirci'ye göre bazı yaylalar Yörük aşiretlerinin üzerine tapuludur. "Örneğin Korkutelinin üzerindeki Söbüce Yaylası, Yeniosmanlı Yörüklerinin üzerine tapuludur"(Seirci 1996: 49-51).

2. 3. Karatekeliler: 100 yıl önceleri, kışlamak için Antalya'ya geliyor, yaylalamak için de Konya ya da Adana'ya gidiyorlarmış. Daha sonraları kışlamak için Silifke'ye ve yeniden dönüp Antalya'ya yerleşmişler³. Bu dolaşma olayı 1000 yıl içinde gerçekleşmiş.

¹ Başköy'den Halil Atılğan'ın anlattığına göre, 1987 yılında 56 yaşındaydı.

² Karamanlı Köyünden Mustafa Akkaşoğlu'nun verdiği bilgi. 1987 yılında 67 yaşındaydı.

³ Yağca köyünden Ali Özkaya (68), Ömer Kara (61 yaşında yıl 1987) anlattıklarına göre.

Daha öncesini bilen yok. 60-70⁴ yıl önceleri Korkuteli çevresinde yaşarlarken, o yıllardan sonra onlar da Döşemealtı'na yerleşmişlerdir. Karatekeliler bir köy hariç, diğer köylere obalar⁵ halinde yerleşmişlerdir. Kendilerinden önce yerleşmiş köylerin etrafında toprak satın alarak veya devlet tarafından tahsis edilen topraklara yerleşmek suretiyle göçebe yaşamlarına son vermiş olan aşiretlerdendir.

2. 4. **Meyilli Aşireti:** Yaklaşık 150 sene önce doğudan asi bir Beylik olarak gelip, Burdur-Bucak'a yerleşiyorlar. O zamanlarda Antalya'da Tekelioğlu İbrahim Bey'in askerleri bu yabancı aşiretin vicdansız ve acımasız olduklarını görüyorlar. Fakat sonradan müslümanlığa riayet ettiklerini de görüyor ve iyiliğe meyilli diyorlar ve o zamandan sonra bunlara "Meyilli" adını veriyorlar. Burdur'a bağlı Karaaliler köyünün diğer adı *Meyilli* dir. Meyilli aşiretinden bir grup Ahırtaşlı'na gelip yerleşmiş. 150 sene önceki kayıtlarda Konya vilayet, Antalya kaza, Meyilli ise nahiye olarak geçiyormuş. Ahırtaşlılar'a göre buraya yerleşme 200 yıl önce olmuştur.

2. 5. **Honamlı Aşireti:** Honamlılar'ın bu bölgeye eskiden hayvan otlatmak için Aydın –Söke'den geldikleri belirtilmiştir⁶. Bir bölümü Ankara- Polatlı'nın; Yağcıoğlu, Yüzükbaşı, Alibey yaylası, Çeltik, Sevinç köylerinde yerleşmişlerdir. Bir başka köyde de Honamlılar'ın Karakoyunlular gibi Konya'dan geldikleri söylenmiştir⁷. Honamlılar bu bölgedeki köylerin içinde mahalleler olarak yerleşmiş durumdadır. Bir kısmı Antalya merkeze yerleşmiştir. Belirtildiğine göre farda kilimi *ilikli kilim* (Balpınar 1982: 42) en iyi dokuyanlar Honamlılardır.

2. 6. **Diğer Yörük Grupları:** Döşemealtı'ndaki köylerden bir kaçına yerleşmiş olarak; Aydınli, Kızıl ışıklar, Sarıkeçili, Saçıkara, Hayta Yörüklerinin de adı geçmektedir. Döşemealtı'ndaki yerleşik Yörükler son 100-120 yıl içinde yayla olarak Burdur, Korkuteli, Konya ve Anamas yaylalarına, kışlak olarak da Silifke ve Antalya çevrelerine göçmekte iken Döşemealtı'na yerleşmişlerdir. Aslında Döşemealtı güzle olarak kullanılan yerdir⁸.

Yörük yaşamı, o dönemi yaşayanların özleminde, gönlünde ve dilindedir. Yaşlı kadınların dilinde göç, çadır, deve ile ilgili maniler vardır. Bu manilerden ve deyimlerden birkaçı aşağıda yer almaktadır.

1. *Güzel oğlan göç göçürür/ Güzellere baka baka/ Çirkin oğlan çift sürer/ Çamurlara bata çıka,*

⁴ Metnin tümünde verilen yıl süreleri 1987 yılına göre verilmiştir.

⁵ *Oba*, birbirine akraba olan ailelerden oluşan aşiretten bölünme küçük gruplar.

⁶ Ekşili köy kahvesinden alınan bilgi, yıl 1987.

⁷ Duacıkköy'den Muhtar Durmuş Karakaya'nın verdiği bilgi, 1987 yılında 50 yaşında idi.

⁸ *Güzle* yayla ile kışla arasında bir süre konaklanan yerdir.

Foto 5. Dikine desenli alaçuval, 1987

2. *Karaçadır is tutmaz/ Mavzer tüfek pas tutmaz/ Anam el kızları yas tutmaz/ Tutarsa Kocanam tutar.*

3. *Devem yüksek atamadım urganı/ Üşüdükçe çek başına yorganı/ Gurbetten gelenler/ Keserler alagözlü kurbanı⁹.*

4. *Cefa istersen ek biç/ Sefa istersen kon- göç*

5. *Ekme baş bağlanırsın/ Ekme ekin eğlenirsin*

6. *Çek deveyi, gütt koyunu/ Bir gün olur, beylenirsin¹⁰.*

3. Kırkitli Dokumalar

Yukarıda da belirtildiği gibi Döşemealtı'nda farklı yörük gruplarının yerleşmiş olduğu görülür. Döşemealtı'nda görülen kırkitli dokumalardaki desen çeşitliliğinin nedeni her aşiretin dokumalarında kendine özgü nakışı, rengi ve desen düzeninin olmasıdır. Aşiretler ve desenleri farklı olsa da göçebe yaşamında gerekli olan dokuma eşyalar tüm

⁹ 1,2,3 numaralı maniler Kovanlık köyündeki yaşlı kadınlardan alınmıştır.

¹⁰ 4,5,6 numaralı deyimler için bkz. M.Seyirci 1996: 49 - 51 , "Antalya Yörükleri", *Kültür ve Sanat*, Türkiye İş Bankası Yay., Sayı 29.

Foto 6. Enine desenli alaçuval, 1987

Foto 7. Gireniz çuvalları, 1987

Foto 8. At heybesi, 1987

Foto 9. Tohum heybesi, 1987

aşiretlerde ortaktır. Desen, renk ve işçilik bakımından gösterişli olan dokumalar gelin çeyizi olarak dokunur. Bu dokumalar hem kullanımda en uygun biçim ve ebadta, hem de kullanıldıkları mekanda güzel dekor elemanlarıdır. Hiç bir dokuma gereksiz değildir. Eskiden kızlar eğirme ve dokumayı öğrenmek, çeyizlerini kendileri yapmak zorundadır. Beceriksiz ve çeyiz yapmayan kadınlara "Elini sokacak bir çuvalın mı vardı, sen de kadın mısın?" denirmiş. Kendilerini savunmak isteyen gelinler de " Kırmızı etekli zili, yeşil etekli halı ile gelin oldum, Ne kusurum vardı" derlermiş. Dokuma yapılmalı ama çok ince iplikler eğirilip, çok ince kilimler olmalıymış ki, yedi kilim bir dağarcığa sığmalıymış. Bu kilimler iki kanat dokunup dikilirmiş ve büyüklükle-

Foto 10. Uslu zili (395 x 130 cm), 1987

Foto 11. 73 yıllık bir farda kilim (320 x 120 cm), 1987

Foto 12. Resimde sağ tarafta duran Ali Özkaya'ya ait kilim. 70 yıl önce Ali Özkaya 10 yaşında iken bu kilimi annesi ile birlikte dokumuş, 1987

Foto 13. Ölümlük için dokunmuş bir kilim (285 x 190 cm), 1987

Foto 14. Zemininde deve tüyü kullanılmış bir kilim (340 x 120 cm), 1987

Foto 15. Burdur- Tefenni tarafında dokunmuş bir farda kilim (330 x 154 cm), Bu desene Isparta tarafında da rastlanır, 1987

Foto 16. Kilim Kanadı (286 x 102 cm). Bu desen genellikle Karakoyunlu kilimlerinde görülür, 1987

Foto 17. Bozluk (396 x 158 cm), 1987

Foto 18. Ekmek mendili (130 x 120 cm), 1987

ri de 6-7 metrekareyi bulurmuş.¹¹ Dokudukları çeyizler en başta; Alaçuvallı (Foto 5-6.), gireniz çuvalı¹² (Foto 7.), at heybesi (Foto 8.), tohum heybesi (Foto 9.), torbalar (kaşık torbası tuz torbası, saman torbası vb.), zili (Foto 10.), çarpı kilim¹³ (Foto 11, 12, 13, 14, 15, 16.), bozluk (Atlıhan 2001: 119-123), bozluk¹⁴ (Foto 17), sofra (ekmek mendili) (Foto 18.), beşik örtüsü (Foto 19.), seccade (Foto 20-21.), yastık, çul, cami kilimi yani ölümlük kilim (Foto 13)¹⁵, Girit kilimi (Foto 22.) giysilik kumaşlar, ehram ve çok çeşitli kolanlar dokunurmuş. (Foto 23.) Bunlara ek olarak son 100 yıldan bu yana Aşağıoba köyünde başlamış olan halı dokumacılığının Kovanlık köyüne ve oradan da diğer köylere yayılmış olduğu belirtilmiştir. (Bkz. Metnin sonunda araştırma yapılan köyler ve köylerdeki hane ve halı tezgahı sayıları verilmiştir). Halı dokunan köylerdeki evlerde ve camilerde çok büyük boyutta olmasa da küçük oda halıları ve seccadeler görülmektedir. (Foto 24, 25.) Bu metin kapsamında Döşemealtı'nda görülen dokumaların hepsinin resmi verilemedi. Sadece bu dokuma çeşitlerine örnek olarak birkaç resim verilebildi. Bu kadar çok dokuma çeşidi bize neredeyse tüm ev eşyalarının dokunarak yapılmış olduğunu göstermektedir.

Döşemealtı kirkitli dokumalarında her aşiretlerin kendine özgü nakış, desen düzeni ve renklerinin yer aldığı yukarıda belirtildi. Özellikle alaçuvalların ve heybelerin desenleri aşiretlerin kimliğini veya kimlikle ilişkide olduğunu belirler (Atlıhan 1990: 56 - 61), (Doris 1991). Döşemealtı dokumalarında nakışlar geometriktir. Geometrik nakışların yanında, bazen yaprak, çiçek, ağaç gibi nakışlar da sadeleştirilerek sayılabilecek duruma getirilmişlerdir. Anadolu'nun diğer bölgelerinde de olduğu gibi nakışlar bir harf gibi ezberlenir, dokunurken konacağı yere yerleştirilir. Çünkü nakışı oluşturan çizgilerin hareketleri sayılıdır. Nakışlar öyle oluşturulmuştur ki biraz büyütüp, küçültebilirsiniz, birkaç çizgiyi

çıkartabilirsiniz ama görünümde çok bir değişiklik olmaz. Yaprak gene yaprak, çiçek gene çiçektir. Dokumalara ve nakışlara isimler verilmiştir. İsmi söylenen dokuma veya nakışın şekli dokuyanlar tarafından bilinir. Bu isimler onların çevrelerinde bulunan, bildikleri nesnelere verilmiştir. Bunlardan çuval nakışlarının isimlerinden bazıları; çakmak, eli belinde, çapraz, karga burnu, dana gözü, çatmalı göz, pıtırak, pıtıraklı koç boynuzu, it izi, cıynak, deve boynu, ayak, hatap başı¹⁶, Teslime nakış, ala çuval nakışı, nacak, kertme, koç boynuzu, taraklı su dur.

Farda¹⁷ kilimlerdeki bazı nakışlara ise; koç boynuzu, çengelli kurbağa, yay tokmağı, yıldız, kurbağalı, dorum izi, kıvrım, eyer kaşı, göbek gibi isimler verilmiştir. Dokumaların nakışlarından başka kendilerine de isimler verilir. Bu isimler; en belirgin desene, rengine, geldiği yöreye, aşirete, getiren kişiye ve kullanıldığı yere göre verilir. Bunlardan bazıları; Kızıl çuval, varsak çuvalı, Gireniz çuvalı, çarpı kilimi¹⁸, bukalı kilim, parmaklı farda, Tefenni kilimi, göbekli farda, karalı sili, uslu sili olarak sayabiliriz. Halılardaki bazı nakış isimlerini de; halelli¹⁹, akrepli, mihraplı, göbek top²⁰, koca su, yastık top, tek camili, çift camili, dallı, bişşekli, tutmaç su, dolaşık top, şingurak, mersin yaprağı, yıldız top, göbek top, koyun hıdı, nazarlık, yengeç (engeç), karnıyarık, develi su, bulanık su, arap olarak sayabiliriz.

Döşemealtı kirkitli dokumalarında malzeme olarak el eğirmesi yün iplik kullanılmıştır. Halılarda Türk ilme (dügüm) tekniği ve geleneksel yöntemler uygulanmaktadır. Havsız dokumalarda uyguladıkları tekniklere diğer yörelerden farklı olarak yöresel isimler verildiği görülmektedir. Örneğin takviye atkı ile desenlenmiş dokumaların tekniklerine (zili, cicim, sumak vb.) *çelme* denir. Bu bölgede cicim ve sumak gibi dokuma tekniği sözcükleri bilinmez. Kirman ve kirkit orada da bilinir. Bununla birlikte eğirmede kullanılan ve başka yerde *iğ* denilen alete orada *engerek*, katlanmış iki ipliği bükmeye yarayan alete de *bükme engereği* denir.

Araştırma yapılan 1987 yılında evlerde bulunan ve resmi çekilen bir çok dokumada sentetik boya-

¹¹ Aksu yakınlarında Çalkaya Beldesi Belediye Başkanı Mustafa Arslan'ın verdiği bilgi. 1987 yılında 61 yaşında idi.

¹² "Gireniz çuvalı", içine un veya taneli yiyecek konulan çuvalara verilen isimdir. Bu teknikte dokunan dokumalara da "gireniz kilim gibi isimler verilir.

¹³ Döşemealtı'nda göç sırasında veya çeviz taşımırken develere yüklenen yüklerin en üstüne örtü olarak kullanılan kilimlere "çarpı kilimi" denir. Bunların boyları 3 m den uzun ve enleri de 140-150 cm arasındadır. Deveden yanlara sarkan kısımlarda uzaktan görünebilecek şekilde gösterişli desenler ve renkler yer alır. Bu konuda bkz. Atlıhan 1993, "Fethiye Deve Kilimleri", *Sanat Dergisi*, Kültür Bakanlığı yay., Sayı 3.

¹⁴ *Bozluk*, atkı ve çözümleri deve tüyü veya deve tüyüne yakın renkte boyanmış ve zemini bezayağı olup takviye atkı *çelme tekniği* ile desenlenmiş dokumalara verilen isimdir.

¹⁵ *Cami kilimi*, bazı kimselerin ölmeden önce camilere hayır olması için dokudukları veya dokuttukları kilimlerdir. Cenaze kilimleri, ardından da anlaşılacağı gibi cenaze mezarlığa götürülürken kefenin dışında olacak şekilde bu kilimlere sarılır, özel dokunmuş cenaze kolanlarıyla bağlanır. Ölü defnedildikten sonra yıkanıp camiye verilir.

¹⁶ *Hatap* devenin üstüne konan binmeye veya yük yüklemek için hazırlanmış bir çeşit semeridir.

¹⁷ *Farda kilim*, teknik olarak literatürlerde tanımlanan ilgili kilimin bu bölgedeki adıdır. Bazen buna "hardalı" da denir.

¹⁸ *Çarpı kilimi*, devenin üstündeki, yükü örtmek için kullanılan kilimlerin genel adıdır. Bunların enleri 130-150 cm, boyları da 3-4 m. Arasında değişir. Dokuma teknikleri farklı olabilir (bkz. R. 10, 11, 12, 13, 14, 15)

¹⁹ *Halelli* desen Döşemealtı halılarının en karakteristik desenidir. Bu desen çeyizlere de yapıldığı gibi, sipariş olarak ta en sevilen desendir. Bundan baş a deseni biraz karışık olduğu için ancak kendine güvене kişi dokur (R. 24). Bu desen ve benzer halı desenlerinin, 17. Yy dan beri Anadolu'da yapılmış olduğunu görülür. Bunun için bkz. Walter Denny, *The Classical Tradition in Anatolian Carpets*, The Textile Museum, Washington DC., 2002

²⁰ *Top* Döşemealtı halılarındaki küçük madalyonlara verilen bir isimdir. Gruplu desenlere de *top* denir.

Foto 19. Beşik örtüsü (200 x 109 cm), 1987

Foto 20. Farda namazla (seccade), 1987

Foto 21. Bozluk namazla (Seccade), 1987

Foto 22. Girit kilimi (259x180 cm), 1987

Foto 23. Kolan örnekleri, 1987

Foto 24. Halelli desenli halı (145 x 114 cm), 1987

Foto 25. Soldurmak üzere balkona serilmiş sentetik boyalı halılar, 1987

lar kullanılmış olduğu görüldü. Bazı köylerde doğal boya ile boyama bilenler bulunmaktaydı. Özellikle kendi çeyizlerine dokudukları halılarda hem doğal boya, hem de elde eğirilmiş, onların deyimi ile kirman ipi kullanılmaktadır. Satılacak olan halılarda makine ipi ve sentetik boya kullanılmaktaydı.

Bazı evlerin balkonlarına ve damlarına sentetik boyalı halıların güneşe serilip, soldurulmaya çalışıldığına da şahit oldum (R. 25). Çünkü tüccar böyle istiyordu. Halı tüccarları Ekşili köyü yakınındaki tarlalara sentetik boyalı birçok halıyı renklerini soldurmak için sermişti. Hem renkler solacak hem de halılar eskimiş görünümü alacaktı. Araştırma yapılan zaman Mayıs ortasından Haziran ortası arasındaydı ve bu halılar Temmuz sonuna kadar tarlada kalacaklardı. Bu tür yanıltıcı uygulamalar, Türk halıcılığına zarar vermiş, hem geleneğin, hem de halı pazarının bozulmasına yol açmıştır.

4. Sonuç

Döşemealtı'nda şimdi toprağa yerleşen yörükler dağların kuzeyden çevirdiği yarım daireyi andıran ortalama 300 m yükseklikte düz arazi üzerinde çifçilik yapmaktadırlar. Eskiden hayvanlarını otlattıkları meraları şimdi tarla olarak sürüp ekip biçtikleri için sürü otlatılacak yer de çok azalmıştır. Ama her köyde birkaç koyun sürüsü sahibi aile bulunmaktadır. Ektikleri başlıca buğday, arpa, susam, fıstık, az miktarda pamuk ve az miktarda zeytindir. Bazı köylerde orman işçiliğine, pamuk işçiliğine gidenler vardır (şimdi bunlar sebze seralarında çalışmaktadır). Buna rağmen bazı aylar işleri yoktur. Birkaç çeyiz kilimi dokuyanlar dışında artık kilim dokunmamaktadır. Şimdi orta yaşlılar ve gençler havsız dokumaların tekniklerini bilmiyorlar, öğrenmeyi de gereksiz buluyorlar. Genç kuşaklar zaten Yörük olarak tanınmak istemedikleri için dokumadan, giyime, sünnet, nişan, dü-

ğün törenlerine kadar eskiye ait ne varsa hepsini ortadan kaldırmışlar. Eskiye ait bir hatıra eşyayı bile saklamak istemiyorlar. Evlerini şehir evlerinin mimarisine benzer olarak yapıyorlar ve yaşantılarını da şehirlilere benzetmeye çalışıyorlar. Bu tür davranış örneklerine Anadolu'nun birçok köy ve kasabasında da görüyoruz. Bunun yanında Yukarıda da belirtildiği gibi Döşemealtı köylerinin çoğunluğunda evlerde halı dokunmaktadır. Hatta 1987 yılında Kovanlık köyünde bir halı dokuma kooperatifi de vardı. Dokunan halıları Isparta Sümerbank'a götürüyorlardı. Sümerbank onlara boyalı yün ipi de vermektedir. O zamanlar halılar için daha iyi pazar olsa daha çok dokuyacaklarını belirtmişlerdi.

Yerleşik yaşama geçmiş olan Yörükler arasında desen etkileşimlerinin olduğu görülmektedir. Bu desen etkileşimini ve desen çeşitliliğini Anadolu'nun

başka bölgelerinde de görmekteyiz. Bazen bir kilimin hangi bölgeye ait olduğunu belirlerken kafamız karışmaktır. Çünkü bir bölgeye yerleşenlerin dokudukları kilimlerde ortak desen ve nakışlar vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi Döşemealtı'na yerleşen Yörüklerin bazıları Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelmişler ve dokumalarındaki teknik ve deseni de beraberlerinde getirmişlerdir. Buarada halı dışındaki havsız kirkitli dokumalar kullanımdan kalkmış olsalar da onlar hakkında bilgi toplamış bulunuyoruz. Bu çalışmanın konuya ilgi duyan araştırmacılara ve gelecekte kimliğini araştırmak isteyen Döşemealtı gençlerine yararlı olmasını diler, araştırmam sırasında bana her türlü yardımı esirgemeyen yöre halkına ve mülki amirlere sonsuz teşekkür ederim. Onların desteği olmadan bu araştırma yapılamazdı.

Döşemealtı'nda Araştırma Yapılan Köylerin Listesi (Yıl 1987)

Köyler	Hane Sayısı	Halı Tezgahı Sayısı	Aşireti
1. Çığlık	340	340	Aydınlı, Karatekeli
2. Yağca	100	100	Karatekeli
3. Kovanlık	250	200	Karakoyunlu
4. Aşağıoba	70	70	"
5. Karaveliler	150	180	"
6. Camili	150	120	"
7. Ahırtaş	230	150	Meyilli
8. Ekşili	217	200	Karışık aşiretlerden
9. Başköy	80	40	Yeniosmanlı
10. Çıplaklı	120	90	"
11. Kirişçiler	120	60	"
12. Odabaşı	100	40	"
13. Duacı	90	20	"
14. Yukarıkaraman	200	20	"
15. Nebiler	130	15	Aşiretini bilmez
16. Kurşunlu	145	45	"
17. Yeşilkaraman	120	100	"
18. Çalkaya	450-500	-	Honanlı, Tekeli, Saçkaralı
19. Yeşilbayır	350	30	Aşiretini bilmez
20. Karatepe köyü	160 hanedir.	Tezgah yoktur.	Karatepe köyü alevidir. 1930' lu yıllarda yerleşmişlerdir. Dağlarda topak evlerde (keçe ev) yaşarken, yörüklerin kullandıkları dokuma eşyaları kullanmışlardır. Kendileri dokuma yapmayı bilmedikleri için Yörüklerden dokuma satın almışlardır. Bu nedenle onların da evlerinde Yörük dokumaları kullanılmaktadır.

Kaynaklar**Yayınlar**

- Atlıhan, Şerife (1993), "Fethiye Deve Kilimler", *Sanat Dergisi*, Kültür Bakanlığı yay. S. 3, Ankara Kasım, s. 104- 112.
- Atlıhan, Şerife (1999), "Ayvacak Bölgesi'nde Alaçuvallar", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Türkiye İş Bankası yayını, S. 5, Ankara, s. 56-61,
- Atlıhan, Şerife (2001), "Flat Woven Camel Covers in Anatolia", *Edited by Murray L. Eiland, Jr. And Robert Pinner, Oriental Carpet and Textile Studies*, Volume VI, Papers from the ICOC Conference Milan 1999, Published by the ICOC Danville, California. s. 119 - . 123.
- Balpınar, Belkıs (1982), *Kilim-zili-Cicim-Sumak Düz Dokuma Yayımları*, Eren Yayıncılık
- Bieber, Manfred - Pinkward, Doris - Steiner, Elisabeth *Heybe, Traditionelle Doppeltaschen aus Anatolien*, Pazyryk Gesellschaft, e.V. Heuchelheimerstrasse 39, 61350 Bad Homborg, Heidelberg, Germany, ISBN 3-00-014756-x
- Denny, Walter, with contibution by Sumru Belker Krody (2002), *The Classical Tradition in Anatolian Carpets*, The Textile Museum, Washington DC in association with Scala, Exhibition September 13, 2002-February 16, 2003. First published by Scala Publishers Ltd. London.

Pinkward, Doris - Steiner, Elisabeth (1991), *Bergama Çuvalları Die Schmücksaecke der Yürüken Nordwestanatoliens*, Wessel, Germany,

Seyirci, Musa (1996), "Antalya Yörükleri", *Kültür ve Sanat*, Türkiye İş Bankası yayını, S. 29, s. 49-51.

Kaynak Kişiler

- Akkaşoğlu, Mustafa (1987), *Döşemealtı- Karamanlı Köyünden, 1987 yılında 67 yaşında.*
- Arslan, Mustafa (1987), *1987'de Çalkaya Belediye başkanı, 1987 yılında 61 yaşında.*
- Atılğan, Halil (1987), *Döşemealtı- Başköy'den, 1987 yılında 56 yaşında.*
- Kara, Ömer (1987), *Döşemealtı -Yağca Köyünden, 1987 yılında 61 yaşında.*
- Karakaya, Durmuş (1987), *Döşemealtı -Yağca Köyünden, 1987 yılında 61 yaşında.*
- Özkaya, Ali (1987), *Döşemealtı -Yağca Köyünden, 1987 yılında 68 yaşında.*

*Harita ve fotoğraflar Şerife Atlıhan'ın arşivindedir.

